

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Copyright: Editura Ideea Europeană – pentru prezenta versiune.
Prima ediție a volumului *Filosofia banilor* a apărut la
Editura Dunker & Humblot din Leipzig (1900).
A doua ediție – revizuită și adăugită – a văzut lumina tiparului la
Editura Dunker & Humblot din Leipzig în anul 1907.
După aceasta s-a făcut traducerea.
Philosophie des Geldes von Georg Simmel
Zweite, vermehrte Auflage.
Leipzig, Verlag von Dunker & Humblot, 1907.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SIMMEL, GEORG

Filosofia banilor / Georg Simmel ; ed. reviz., îngrij. de Mihai Milca ;
trad. din lb. germană de Bogdan Mihai Dascălu ; pref. de Octavian Opreș. -
București : Ideea Europeană, 2024
ISBN 978-630-333-019-8

I. Milca, Mihai (ed.)
II. Dascălu, Bogdan Mihai (trad.)
III. Opreș, Octavian (pref.)

GEORG SIMMEL

Filosofia banilor

Ediție revizuită, îngrijită de Mihai Milca
Traducere din limba germană de
Bogdan Mihai Dascălu
Prefață de Octavian Opreș

București, 2024

aparte. Pe măsură ce viața socială este guvernată de economia monetară, se imprimă mai eficace și mai distinct, în miezul vieții conștiente, caracterul relativist al ființei, dat fiind că banii nu reprezintă altceva decât relativitatea obiectelor economice, încarnată într-o figură specială și cu semnificația valorii lor. Și, la fel cum concepția absolutistă a lumii prezenta un anumit stadiu intelectual al evoluției în corelație cu modelarea corespondentă, practică, economică, sentimentală a lucrurilor umane –, concepția relativistă pare a exprima actualul raport de adaptare al intelectului nostru, sau, poate și mai bine, ea *este* acest raport, confirmat de către cei doi poli opuși ai vieții sociale și ai vieții subiective, care a găsit în bani, în același timp, suportul cu adevărat activ și reflexia simbolică a formelor și a mișcărilor lor.

CUPRINS

FUNCȚIONALITATEA RELAȚIONALĂ A BANILOR ÎN CONCEȚIA LUI GEORG SIMMEL	
(Prefață de OCTAVIAN OPRIȘ)	7
CUVÂNT-ÎNAINTE.....	19
PARTEA ANALITICĂ	25
CAPITOLUL I. VALOAREA ȘI BANII	25
CAPITOLUL II. VALOAREA-SUBSTANȚĂ A BANILOR	135
CAPITOLUL III. BANII ÎN SERIILE TELEOLOGICE.....	248
PARTEA SINTETICĂ.....	358
CAPITOLUL IV. LIBERTATEA INDIVIDUALĂ.....	358
CAPITOLUL V. ECHIVALENTUL BĂNESC AL VALORILOR PERSONALE.....	466
CAPITOLUL VI. STILUL DE VIAȚĂ	574

FUNCȚIONALITATEA RELAȚIONALĂ A BANILOR ÎN CONCEȚIA LUI GEORG SIMMEL

„Filosofia banilor” este o carte fundamentală a lui Georg Simmel, în care este riguros articulată o concepție originală și complexă despre bani și multiplele lor funcțiuni economice, sociale și psihologice. Este o lucrare profundă, dar dificilă din cauza ontologiei specifice gândirii lui Simmel și a stilului uneori greoi și impenetrabil, precum și a voinței de rigoare și fundamentare metafizică.

La o privire superficială, banul este un instrument economic, un mijloc necesar schimbului de bunuri și valori esențiale vieții omului și comunității sociale. Știința economică, finanțele publice și sfera extinsă a celor ce folosesc banul îl consideră un instrument util relațiilor economice, situându-l într-o pragmatică cotidiană în care nu este loc de „metafizică” sau filosofii complicate și speculative. Pentru oamenii de afaceri, patroni sau simpli salariați, banul este o realitate presantă și necesară, scop și ideal al acțiunii practice, ajungându-se până la mistica acumulării banilor ca „scop în sine”, fiind considerat esența vieții sociale a omului, care se vede predestinat la complicate relații pentru a putea parveni la posesia acestui tezaur, concentrat în monede metalice sau hârtii de valoare. Banul devine simbolul puterii economice, ideal și realitate practică, angajând oamenii în complicate lupte și suferințe, victorii și înfrângeri, bucurii și decepții, marcând destinul lui „homo economicus”, segregând

societatea în bogați și săraci, capitaliști și proletari, patroni și servitori etc.

Această putere magică a banilor și multiplele funcții sociale pe care le realizează va încerca să le înțeleagă G. Simmel dezvoltând o fenomenologie a banilor și conexiunea lor cu oame-nii, instituțiile și structurile sociale, cu economia societății și cultura. Funcționarea societății, organizarea structurilor sociale, administrative, juridice, economice și politice au banul ca principal liant structural și funcțional. Organizarea și funcționarea sistemului social presupun costuri care sunt exprimate în bani, alimentând veniturile cetățenilor pentru prestațiile aduse de aceștia instituțiilor, organismelor și structurilor sociale (economice, administrative, judiciare etc.). Astfel, rolul banilor depășește simpla calitate de instrument de schimb, căpătând o dimensiune ontologică, pe care se sprijină realitatea relațională a societății umane. Viziunea lui Simmel asupra banilor este întreținută de o riguroasă filosofie relaționistă – specifică gânditorului german – în care lumea nu este doar o enigmatică monadă (materială sau spirituală), ci un complex relațional, iar fiecare obiect este nodul de intersecție a numeroase relații și condiționări întreținute cu alte obiecte din lumea exterioară. Vechea viziune substanțialistă, în care Dumnezeu, Materia sau Spiritul generau infinitatea lumii, sau, din contră, Omul și gândirea sa, acel *cogito* cartezian considerat axa lumii, a fost înlocuită de o nouă reflecție metafizică, punând accentul pe dimensiunea relațională a obiectelor și a gândirii. Această metafizică relațională a adoptat-o și Simmel, aplicând-o vieții sociale a omului.

Economia este zona cea mai vizibilă și semnificativă pentru dimensiunea relațională a societății umane. Economia nu înseamnă doar monotonia fabricării de bunuri și efectuării de servicii mai mult sau mai puțin utile oamenilor. Pentru Georg Simmel, „sensul și poziția practică a banilor” trebuie înțelese de știința economică, prin care se va ține seama de structura psihică a omului, de raporturile sociale, de dimensiunea logică și axiologică a realității. Esența și funcționalitatea banilor sunt

înțelese într-o dublă perspectivă: „pornind de la condițiile și de la relațiile vieții în general și invers, cealaltă trebuie să explice esența vieții în general și modelarea ei, pornind de la influența exercitată de bani asupra ei”. Banii, ca mijloc tehnic și economic, realizează interacțiunea diverselor sfere ale vieții sociale și ale valorilor. Finalitatea banilor constă în capacitatea lor de a se converti în alte valori. Filosoful german consideră viața economică un rezultat al valorizărilor, structurilor și funcționalităților sociale și al perspectivelor metafizicii. Modul în care prețuim obiectele, faptele vieții și gândurile noastre sau ale semenilor noștri se constituie ca o structură ordonatoare, inspirată de valori, deosebindu-se de ordinea naturală. Valorizarea este un fapt real constituit prin acțiunea conștiinței, este un proces psihic, dar care configurează un fragment al lumii. „Sufletul nostru nu e o simplă oglindă a realității, el trăiește în lumea valorilor, stabilind și conținuturile realității, în interiorul unui ordin, pe deplin autonome”. După cum spune Simmel, „valoarea constituie simetricul ființei, este o formă care înglobează imaginea lumii”. Ființa sau Non-ființa au un loc bine stabilit pe scara valorilor: „de la valorile supreme până la cele negative, trecând prin indiferență; pentru că indiferența este un refuz de valorizare”. Lumea obiectivă este configurată prin marile categorii ale ființei și valorii. Valoarea și realitatea sunt conectate logic în unitatea lor ideală, înțelese de către om, reflectate într-o sinteză metafizică. Nu există o altă sursă de valorizare decât subiectul, acesta este pivotul în jurul căruia se articulează universul axiologic. Valoarea nu este o calitate a lucrurilor, ci o judecată asupra lor și care nu se confundă cu lucrul însuși. Omul dorește lucrurile sau folosul acestora pentru plăcerea pe care i-o procură, dar, de multe ori, distanța dintre om și lucruri, rezistența lucrurilor și dificultatea de a le procura îl determină pe om să rămână doar cu dorința. După cum spune Simmel, „valoarea nu se naște din valoarea încă intactă a momentului de plăcere, ci pornește din momentul în care conținutul acesteia, devenit obiectiv, se detașează de subiect, se prezintă în fața lui în calitate de ceea ce

este actualmente dorit... noi le numim prețioase pe cele care au un obstacol în fața dorinței noastre de a le obține”.

Valoarea este o categorie metafizică, dincolo de dualismul subiect – obiect, dar ea trăiește în conștiința oamenilor. Dorința este prima etapă a apropierii, primul raport ideatic cu obiectul. Necesitatea sacrificiului, cheltuielile pe care le implică satisfacerea dorinței ne dau conștiința distanței dintre eul nostru și plăcerea lucrurilor. Cultura va accentua raportul nostru dublu față de proximitatea obiectelor. Fenomenele subiective ale impulsului și ale plăcerii se obiectivează în valoarea lor. Raportarea practică la lucruri produce un alt fel de obiectivitate datorită subiectivității și aceasta este valoarea lor. Valoarea nu e o calitate inerentă lucrului; este o proiecție a subiectivității. Eul, deși sursă generală a valorilor, se retrage în raport cu creațiile sale, întrucât ele pot să-și măsoare importanța unele în raport cu altele. Această relație obiectivă a valorilor are ca scop plăcerea subiectivă, care este pusă la îndemâna noastră. Forma tehnică a circuitului economic creează un imperiu al valorilor, mai mult sau mai puțin autonom față de infrastructura sa individuală și subiectivă. Individul cumpără pentru că apreciază și dorește să consume obiectul, dar această dorință se exprimă într-o relație în care intervine un alt obiect cu care va fi schimbat. Procesul subiectiv prin care obiectul devine o „valoare” se dezvoltă într-o relație obiectivă, supraindividuală între obiecte. Cantitatea de valoare a unui obiect corespunde unei cantități de valoare a altui obiect. Determinarea valorii, prin relativitatea sa, le obiectivează. Această relație fundamentală se desfășoară în toate procesele de evaluare, a pătruns în toate lucrurile și este prezentă în mișcarea evaluărilor reciproce care constituie conținutul sau suportul lor. Schimbul economic retrage lucrurile din pura subiectivitate a oamenilor, realizând funcția economică prin care ele se determină mutual. Georg Simmel consideră că „sistemul economic are la bază o abstractizare: raportul de reciprocitate în cadrul schimbului, balanța între sacrificii și câștig, în timp ce procesul real este legat de rezultatul său, adică de dorințe și bucurii”.

Majoritatea raporturilor dintre oameni pot fi cuprinse în categoria schimbului. Astfel se realizează interacțiunea cea mai „pură și mai intensă, constitutivă a vieții omenești”. Filosoful german consideră că orice interacțiune trebuie considerată ca un schimb (conversația, iubirea, jocul etc.). În cadrul schimbului, dăm ce avem. Schimbul a permis omului o nouă structurare a existenței noastre, într-o nouă coeziune semnificativă. Toate evaluările subiective cu privire la obiectele pe care le putem procura sunt obținute, în general, prin renunțarea la alte valori. Primum bunuri cu prețul altor bunuri pe care le abandonăm, iar această stare finală produce un surplus de satisfacții față de starea anterioară. Actele noastre se împlinesc urmând schema schimbului. Trebuie întotdeauna să mizăm pe o valoare pentru a câștiga o alta. Fiecare schimb trimite la o valoare care, ea însăși, la rândul său, trimite la un schimb. Valoarea economică nu se atașează de un obiect special în virtutea ființei – pentru sine –, ci doar prin plata unui alt obiect dat în schimb.

În cadrul schimbului se nasc în același timp valori economice, pentru că schimbul este suportul sau producătorul acestei distanțe dintre subiect și obiect care face trecerea de la starea de subiectivitate afectivă la valorizarea obiectivă. Transferul noțiunii de valoare economică se explică pornind de la factorii constitutivi ai valorii: utilitatea și raritatea. Utilitatea apare ca o condiție primară. Utilității i se adaugă raritatea ca o calitate determinantă a obiectelor. Dacă vrem ca valorile economice să fie fixate de ofertă și cerere, cererea ar corespunde utilității, iar oferta, factorului raritate. Utilitatea obiectului decide asupra cererii noastre, iar raritatea este cea care ar fixa prețul pe care am fi constrânși să-l acceptăm pentru a obține obiectul dorit. Utilitatea se prezintă ca o componentă absolută a valorilor economice, a cărei mărime este fixată în mod necesar înainte ca ea să intre în mișcarea schimburilor economice. Raritatea este un moment relativ, exprimând relația cantitativă dintre obiectul în cauză și ansamblul obiectelor din aceeași serie. Omul dă semnificație obiectului care provoacă dorința. Dorința nu devine

certitudine conștientă decât dacă între obiect și subiect se interpun obstacole, dificultăți, sacrificii. Compararea dorințelor, adică posibilitatea de a schimba obiectele care le suscită, face din fiecare obiect o valoare cu nivel determinat, adică o valoare economică. Dacă nu am dispune de categoria de egalitate, niciun tip de „utilitate” sau de „raritate” nu ar produce un circuit economic. Valoarea economică efectivă nu este o valoare în sine, aceasta nu poate fi stabilită decât măsurând-o pe una în raport cu cealaltă, exprimând două intensități ale dorinței. În economie, forma pe care o ia această măsură este cea a schimbului dintre sacrificiu și câștig; obiectul economic nu posedă, în dorința pe care o trezește, un moment absolut de valoare, ci este bază sau material al unui schimb, real sau imaginat – când dorința îi conferă valoare obiectului.

Relativitatea valorii înseamnă reciprocitatea procesului de cedare și de schimb, iar valoarea nu este decât costul acestui schimb relațional. O valoare nu-și va putea dezvolta calitățile sale decât atunci când este echivalentul altor valori. Fără cost, nu există valoare. În practica schimbului direct, valoarea rezultă și este mărturie a voinței de schimb. Costul este o reprezentare abstractă a valorii obiective, economice; fără el, nu am putea stabili linia de demarcație dintre plăcerea subiectivă și obiectul care o produce. Judecata de egalitate este un rezultat al experienței unui număr mare de schimburi realizate, fără cea mai mică estimare prealabilă. Raportul dorințelor realizat în cadrul schimbului va face din obiectele lor valori economice. Al doilea factor constitutiv al valorii este cel al rarității relative. Schimbul încearcă să atenueze consecințele create de penuria de bunuri. Penuria bunurilor față de dorințele subiecților este condiția obiectivă a schimbului, astfel schimbul transformă raritatea într-un factor de valoare. Schimbând și plătind, te supui unei norme obiective. Schimbul favorizează relațiile pașnice între oameni pentru că recunosc în el o realitate intersubiectivă care le impune norme egale. Schimbul realizat de către indivizi presupune o fixare a prețurilor, în funcție de criteriile inerente

obiectului, iar conținutul schimbului este fixat și garantat de societate, pentru ca individul să nu fie privat de puncte de reper în estimarea obiectelor. Interacțiunile, extensiunile, normalizările sociale îi asigură individului soliditatea protejată prin dreptul concret și caracterul demonstrabil al acestui conținut. Astfel, individul se va deschide dincolo de propriile sale limite, având un solid sprijin supraindividual, în drept, cunoaștere, morală, ca expresie a tradiției, cunoașterea lucrurilor și adaptarea la norme ideale. Schimbul este o combinație de reguli sociale. Schimbul este prima posibilitate supraindividuală, reglementată social, care pregătește obiectivitatea, în sens concret. Schimbul este o formă socială și o funcție originală a vieții interindividuale. În practică, în afara plăcerii directe, legate de calitatea lucrurilor, importantă este și calea de parcurs pentru a ajunge la ele. Dacă acest drum este lung și greu, trece prin sacrificii care presupun răbdare, decepții, jenă, renunțări etc., spunem că obiectul este „rar”. Valoarea economică se află în relația care se stabilește între mai multe obiecte pe baza determinărilor lor, fiecare fiind condiția celuilalt și restituindu-i importanța pe care a primit-o de la el.

Înainte de a dezvolta noțiunea de bani, ca expresia cea mai pură a valorii economice, trebuie să situăm această noțiune economică într-o imagine a lumii pentru a măsura sensul filosofic al banilor. Trebuie să existe paralelism între formele valorii economice și o anumită concepție despre lume care permite o interpretare a existenței umane. „Imaginea lumii pe care o are insecta, cu fațetele sale oculare, vulturul, cu acuitatea vizuală abia imaginabilă pentru noi, broasca, cu ochii atrofiați, cea pe care o avem noi înșine, fără a-i pune la socoteală pe mulți alții, nu pot decât să difere profund”. Niciuna dintre ele nu reproduce conținutul extrapsihic al lumii. Dar reprezentările astfel caracterizate constituie postulatele și directivele pentru practica noastră, care ne pun în legătură cu lumea. Aceasta este facultatea noastră de reprezentare subiectivă a lumii. Această reprezentare, mai mult sau mai puțin corectă, va fi utilă pentru noi chiar dacă alte ființe

pot avea imagini divergente ale aceleiași lumi. Chiar și animalele sunt și ele victime ale iluziilor și erorilor cu privire la realitatea obiectivă în care viețuiesc. Organizarea diferită a speciilor cere ca fiecare dintre ele, pentru a se conserva, pentru a-și atinge obiectivele esențiale de viață, să aibă un comportament specific, deosebit de al altora. Totul va depinde de succesul obținut prin procesul reprezentării în interiorul organismului, având în vedere necesitățile vitale. G. Simmel consideră că există atâtea adevăruri diferite câte organizări și exigențe vitale există. Aceste cunoștințe au o consistență normativă. Fiecare ființă deține un „adevăr”, în principiu, fix, pe care reprezentarea sa poate să-l aibă sau să-l piardă. Conținutul mental „adevărat” depinde de ființa noastră, dar rămâne valoarea sa de adevăr, total independentă de realizarea sa fizică. Este vorba de reprezentări, de la care se operează o triere în procesele sale psihologice: cele care se fixează prin căile obișnuite ale selecției vor forma universul neutru al reprezentărilor „adevărate”. Simmel este sceptic cu privire la un criteriu definitiv care să garanteze adevărul unei reprezentări a ființei. Dacă ideile sunt eficiente pe termen lung, ele vor constitui un imperiu teoretic care se va constitui la fel cum principiile geometriei se edifică unele pe altele, după o strictă autonomie internă. Cunoștințele noastre izolate se pot întări reciproc, normele și faptele stabilite făcând dovada pentru alții, dar întregul cunoașterii nu vizează decât relațiile organizărilor psihofizice bine definite, condițiile de viață, precum și stimularea activității lor. Omul triază materialele haotice ale reprezentării lumii; în fluxul continuu de impulsuri elementare aparent coerente, le grupăm în unități desemnate ca „obiecte”.

Abia după ce a fost unificată totalitatea impresiilor ajungem la cunoașterea obiectului. Ajungem la o coerență funcțională, apartenență și dependență reciprocă a acestor impresii și intuiții. Abstracțiile, simplificările, condensările ultime și supreme ale gândirii nu se închid într-o dogmatică sterilă și străină realității. Cunoașterea trebuie să exprime raportul nostru cu lumea și să asigure raportul dificil al acțiunii umane. Este necesară o

poziție filosofică pentru a realiza o unitate a diversității lucrurilor și a restitui interpretarea valorii economice în contextul cel mai larg al vieții sociale. Dependența reciprocă, interacțiunea generalizată marchează valoarea economică și comunică un asemenea principiu de viață esenței banilor. Pentru că în bani valoarea intimă a lucrurilor, înțeleasă ca interacțiune economică, își află expresia cea mai pură. Banii nu au apărut spontan în economie, ei s-au dezvoltat pornind de la valori preexistente. Vom găsi definiții ca: „bogăția abstractă”, obiect vizibil, corpul cu care se îmbracă valoarea economică. Dacă valoarea economică a obiectelor constă în relația de schimb pe care o stabilesc, banii sunt expresia acestei relații, devenită autonomă. Bogăția abstractă, cu toate că se diferențiază de ei – pornind de la relația economică, adică de la posibilitatea de schimb a obiectelor – implică o existență ideatică, un simbol vizibil. Nu există niciun simbol exterior care să traducă mai bine mizeria generală a existenței umane decât permanenta raritate a banilor de care este copleșită majoritatea indivizilor. Prețul monetar al unui produs semnifică măsura posibilității sale de schimb cu toate celelalte mărfuri. Banii (*Gold*) înseamnă ceea ce valorează (*gelten*), iar valoarea, în economie, înseamnă a valora ceva, adică a putea să îl schimbi cu alt lucru. Fiecare lucru are un conținut definit din care acesta își obține valoare. Banii își obțin conținutul din faptul că realizează o valoare fixă, valoarea lucrurilor fără ele însele. Banii, bogăția abstractă, pe de o parte, exprimă relativitatea lucrurilor, componentă a valorii lor, iar pe de altă parte, se afirmă ca un pol stabil față de fluctuațiile și veșnicile compensări. Ei exprimă relația de valoare între lucrurile imediat prețioase, și scapă de această relație și participând dintr-o altă sferă. Simbolizând această relație, banii au o valoare indicând relațiile întru quanta lor.

Pentru că exprimă raportul valoric între bunuri, le măsoară, ajută la schimbul lor, se adaugă lumii lor ca o putere: fie o normă schematică, fie un mijloc de schimb. Banii sunt o valoare concretă și specială. Valoarea lor depinde de cerere și ofertă, iar costurile de producție le influențează funcțiile. Totodată, banii manifestă